

הכנסת
הוועדה לקידום מעמד הילד

ועדה לקידום הילד/כללי/983
ירושלים, כ"ב בחשון, תשס"ב
8 בנובמבר, 2001

השלכות תקציב המדינה וחוק ההסדרים לשנת 2002 על מצב הילדים בישראל

נייר עמדה

הוכן ע"י ח"כ תמר גוז'נסקי

יו"ר הוועדה לקידום מעמד הילד

מצבם של רבים מהילדים ובני הנוער בישראל מחמיר בשנים האחרונות כתוצאה מהגידול באבטלה; מהקיצוצים שנעשו בתקציבי החינוך והרווחה; מהעדר פתרונות למצוקתם של רבבות ילדים בסיכון, הסובלים מאלימות והזנחה; מתהליכי ההפרטה במערכת החינוך; מהאפליה והקיפוח הנמשכים של מערכות החינוך והרווחה בישובים הערביים.

הצעת תקציב המדינה לשנת 2002, אשר אושרה בקריאה ראשונה ב-31 באוקטובר ש"ז, אך תחמיר את מצוקת הילדים ובני הנוער. להלן פירוט של פגיעות בילדים, הכלולות בהצעת התקציב לשנה הבאה ובחוק ההסדרים.

א. בתחום החינוך

(1) בניגוד, להכרזת שר האוצר, כאילו תשלש הממשלה את השקעותיה בבניית כיתות לימוד, ותבנה 5000 כיתות בשנת 2002, הוקצב בתקציב משרד החינוך לשנת 2002 סכום של 569 מיליון שקל בלבד לסעיף "בניית כיתות לימוד".

גם בסעיפים נוספים, הקשורים בבניית כיתות, התמונה דומה: התקציב לשנת 2002 נמוך מהתקציב לשנת 2000 (במחירים נומינליים).

לוח 1 . בניית כיתות והצטיידות בשנים 2000 – 2002 (במיליוני שקלים)

2002	2001	2000	
569	539	596	בניית כיתות לימוד
143	143	159	תשתיות הקפיות, הצטיידות, חידוש מבנים
712	682	755	סך הכל

המקור: הצעת תקציב משרד החינוך לשנת 2002, עמ' 34-39.

טענת שר האוצר, כי מפעל הפיס יגדיל את הקף המימון של בניית כיתות לימוד, אינה יכולה לחפות על הירידה הריאלית בתקציב הממשלה לבניית כיתות, להצטיידות ולחידוש מבנים. נוסף לכך, הגדלת ההקצבות של מפעל הפיס לבניית כיתות באה על חשבון הקצבות מפעל הפיס לשיפוצים של מבני חינוך ולהקמת מתנ"סים ואולמות ספורט ברשויות מקומיות.

(2) הממשלה ממשיכה לדשדש במקום בכיוע חוק חינוך חנם לגיל 3-4. גם בשנת 2002, כמו בשנתיים הקודמות, חוק חינוך חנם לגיל 3-4 יחול רק על הישובים באשכולות 1 ו-2¹ ולא יורחב לישובים באשכול 3. פירוש הדבר, שימשיכו לשלול מאלפי ילדים בני 3-4 את הזכות לחינוך חנם, אולם מה שחמור יותר: ימשיכו לשלול מאלפי ילדים בני 3-4 את עצם הזכות לבקר בגן עירוני.

לוח 2. ילדים בני 3-4 ומספר התלמידים בגנים ציבוריים (אלפי ילדים)

2002/03 (תחזית)	2002/02	2000/01	1999/00	
267	261	253	247	אוכלוסיית הילדים – סך הכל
-	184	172	164	מהם: לומדים בגנים ציבוריים
190	186	182	176	ילדים יהודים – סך הכל
-	147	140	138	מהם: לומדים בגנים ציבוריים
78	75	72	71	ילדים ערבים – סך הכל
-	37	32	26	מהם: לומדים בגנים ציבוריים

המקור: הצעת תקציב משרד החינוך לשנת 2002, עמ' 128-129.

מהלוח לעיל עולה, כי קיומו של חוק חינוך חנם לבני 3-4 חולל שינוי חיובי בהקף התלמידים הערבים בגני הילדים הציבוריים לבני 3 ו-4: בשנת 2001/02 לעומת 1999/00 גדל מספר

¹ הכוונה לחלוקה הסוציו-כלכלית של הישובים, הנהוגה בלמ"ס, ואשר לפיה חולקו כל הישובים בארץ ל-10 קבוצות (המכונות "אשכולות"), כאשר הישובים העניים ביותר נמצאים באשכול 1 והעשירים ביותר – באשכול 10.

תלמידי הגן הערבים ב-11 אלף, וזאת לעומת גידול של 4 אלפים במספרם הכולל של הילדים הערבים. יחד עם זאת, גם בשנת 2001/02, שיעור התלמידים הערבים הלומדים בגנים עירוניים לבני 3-4 אינו מגיע אפילו ל-50% מכלל הילדים הערבים בשני השנתונים האלה.

(3) שירותי חינוך ורווחה (אגף שח"ר)

בהצעת "חוק ההסדרים" כלול סעיף המרחיב את תחולת חוק חינוך חובה מכיתה י' לכיתה יב'. אולם בספר התקציב של משרד החינוך אין זכר לתקציב, אשר יממן את יישום הצעת החוק הזאת. כך, למשל, מיספר הכיתות בתיכון (חטיבה עליונה) בשנת 2001/2 יישאר כמו שהיה בשנת 2000/1 – 12,600 כיתות. לעומת זאת, הממשלה מקצצת בתקציבו של אגף שח"ר (שירותי חינוך ורווחה), אשר אחראי לטיפול בשכבות חלשות בקרב התלמידים, על מניעת משירה ועל טיפול בנושרים. תקציב אגף שח"ר קוצץ במהלך שנתיים ב-17% (וזאת בערכים נומינליים).

(ב) דחיית ביצוע חוקים הנוגעים לילדים

(1) חוק השאלת ספרי לימוד תשס"א – 2001

יישום "חוק השאלת ספרי לימוד", שאושר בשנת 2000 ונדחה ב"חוק ההסדרים" הקודם לשנה אחת, יידחה שוב, לפי "חוק ההסדרים" החדש, והפעם בשלוש שנים נוספות.

דחיית החוק תפגע בילדים למשפחות דלות אמצעים, בילדים עניים. כפי שנמסר לאחרונה, מספר הילדים החיים מתחת לקו העוני גדל מ-500 אלף בשנת 1999 ל-510 אלף בשנת 2000.

(2) חוק חינוך חינוך חינוך חולים

גם יישום "חוק חינוך חינוך חולים תשס"א – 2001" נדחה כבר פעם בשנה, וכעת מוצע ב"חוק ההסדרים" לדחותו בשלוש שנים נוספות.

בדברי ההסבר המתעים לדחייה, הממשלה טוענת מצד אחד, כי החוק לא נחוץ, שכן משרד החינוך מפעיל כבר היום מסגרות חינוך לילדים חולים, ואילו מצד שני היא טוענת, כי "החוק האמור יגרור הוצאות כספיות גבוהות שקשה לאמוד אותן"...

(ג) בתחום הרווחה הכלכלית – חברתית

(1) ביטול התוספת לקצבת ילדים מהילד החמישי ואילך

ב"חוק ההסדרים" מציעה הממשלה לבטל את התוספת הנ"ל החל בחודש ינואר 2002.

התוספת לקצבת ילדים ביצעה עדכון בקיצבות הילדים הנשחקות בהתמדה בשל הצמדתן למדד המחירים לצרכן ולא לשכר הממוצע במשק. לכן מה שנדרש הוא לא לבטל את התוספת המשולמת כבר מינואר 2001, אלא לעדכן את כל קצבות הילדים, החל מהילד הראשון, כך שקצבת הילדים הבסיסית תשוב ותהיה שווה ל-5 אחוזים מהשכר הממוצע במשק, כפי שהיה ב-1975.

לפי נתוני משרד העבודה והרווחה, ביטול התוספת לקצבות הילדים מהילד החמישי ואילך תוריד עוד 50 אלף ילדים אל מתחת לקו העוני.

(2) קיצוץ של 300 מליון שקל בגמלאות הביטוח הלאומי

הממשלה החליטה לקצץ 300 מליון שקל בגמלאות הביטוח הלאומי, והטילה את ביצוע הקיצוץ על ראש הממשלה ושר האוצר, תוך החרמת שר העבודה והרווחה. החלטת הקיצוץ עלולה לפגוע גם בגמלאות המשולמות לילדים או למשפחות במצוקה שיש בהן ילדים.

חמור לא פחות, שהחלטת קיצוץ כזאת עלולה לסתום את הגולל על דרישות חיוניות, כמו הרחבת מעגל הילדים הנכים הזכאים לגמלת ילד נכה (לפי המלצות ועדת אור-נוי).

(3) אי תשלום מזונות לילדים, כאשר החייב בתשלום אינו תושב ישראל

במקרים לא מעטים, הביטוח הלאומי משלם מזונות עבור ילדים שאביהם, אשר אינו משלם מזונות, אינו תושב ישראל.

ב"חוק ההסדרים" מוצע, כי ניתן יהיה להגיש תביעה לביטוח הלאומי לתשלום מזונות, רק אם החייב בתשלום הוא תושב ישראל.

אישור התיקון הזה ישלול דמי מזונות, שהם דמי קיום, מילדים רבים, שאביהם, שאינו משלם מזונות, אינו תושב ישראל.

(4) החמרת מצב הילדים במשפחות מקבלי הבטחת הכנסה

הממשלה מציעה שינויים בחוק הבטחת הכנסה, אשר יפגעו בהכנסות המשפחה ובילדים הגדלים במשפחות אלה.

שינוי אחד קובע, כי תבוטל התוספת האוטומטית (גימלה מוגדלת) הניתנת למי שמקבל הבטחת הכנסה במשך שנתיים. תוספת זו, הניתנת רק למשפחות עם ילדים, היא משמעותית. כך, למשל, גימלת הבטחת הכנסה רגילה לזוג עם שני ילדים היא 42% מהשכר הממוצע, ואילו גמלת הבטחת הכנסה מוגדלת למשפחה כזאת היא 49.5%, ואת התוספת הזאת מתעקשים לבטל.

שינוי אחר שיפגע בילדים, הוא הצעת הממשלה להכליל את דמי האבטלה בחישוב ההכנסה שיש למשפחה, לצורך חישוב זכאותה להבטחת הכנסה. עד לשינוי, דמי אבטלה, כמו דמי לידה ודמי פגיעה, לא נכללו בחישוב הכנסת המשפחה.

(5) תוספת וקיצוצים בתקציבי הרווחה הנוגעים בילדים

בתקציבי הרווחה, הנוגעים בילדים, נרשמה תוספת של 4.5 מיליון שקל בסעיפים של "חוקרי נוער" ו "שירות מבחן נוער", הנוגעים בטיפול בילדים ובנוער עבריינים או בילדים ובני נוער שהם קורבנות עבירה.

כמו – כן נרשמה תוספת של 10 מיליון שקל בתקציב השירות לטיפול בנערות ובנשים במצוקה.

לעומת זאת, נרשם בתקציב משרד הרווחה קיצוץ של 3.6 מיליון שקל בתקציב ההכשרה המקצועית לנוער, ואילו בסעיפים חשובים כמו רשות חסות הנוער (טיפול חוץ ביתי), סיוע לפנימיות, והשירות לילד ונוער (טיפול חוץ ביתי) – התקציבים נשחקו, משום שהעדכון נופל מהעדכון הכללי של תקציב ההוצאה של משרד העבודה והרווחה.

(6) התעלמות מהצרכים של ילדים בסיכון

חוק פעוטות בסיכון (הזכות למעון יום) הוקפא, כזכור, בחוק ההסדרים הקודם (2001) עד לאפריל 2003. החוק נועד להבטיח מקום במעון יום או במשפחתון לכל פעוט בסיכון עד גיל 3.

בדיונים לקראת תקציב 2001, התחייבו האוצר ומשרד העבודה והרווחה, כי במקביל להקפאה הם יוסיפו אלף מכסות לפעוטות בסיכון ("ילדי רווחה"). שני המשרדים ממשיכים לטעון, כי אלף המכסות אכן נוספו ובפועל חולקו בין הרשויות המקומיות לקראת שנת הלימודים הנוכחית, אשר החלה בספטמבר 2001.

אולם בדברי ההסבר הכלולים בספר התקציב של משרד העבודה והרווחה לשנת 2002 אין איזכור לתוספת של אלף המכסות. גם לגבי 2001, כמו בשנים הקודמות, מצויין כי לפעוטות בסיכון הוקצו 14 אלף מיכסות, כמיספר שהוקצה בשנים 1999 ו-2000.

אגב, מספר ילדי נשים עובדות במעונות יום, אשר אינו מוגבל במכסה, גדל מ-62 אלף ב-1999 ל-65,500 ב-2001.

משרד העבודה והרווחה לא חזר להפעיל את התוכנית הניסיונית לילדים בסיכון, ואילו את תקציב "תוכנית קרן רש"י (ילדים בסיכון)" לא רק שלא עידכנו, אלא הורידו 1% מהתקציב שהיה לה בשנת 2001.

התקציב לשנת 2002 אינו נותן מענה למחסור המחריף בפקידי סעד ובעובדים סוציאליים בכלל, לתורים הארוכים לאיבחון לצורך הפניית ילד בסיכון, לתקציבים הדלים המועברים לארגונים הציבוריים המטפלים בילדים קורבנות עבירות מין או בילדי אסירים. לאחרונה הודיעו כמה ארגונים המטפלים בילדים בסיכון או בילדים קורבנות על סגירת חלק מהמרכזים שלהם בשל אי-העברת תקציבים מהממשלה.

לכן ניתן לסכם, כי הטיפול בילדים בסיכון שב ונדחק לשולי סדר העדיפויות של הממשלה.